

Een archeologisch begeleiding aan de Hoge Herenweg 2 te Hallum, gemeente Ferwerderadiel (Fr.)

G.M.A. Bergsma & S.J. Tuinstra

ARC-Rapporten 2010-162

Groningen
10 februari 2011
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch begeleiding aan de Hoge Herenweg 2 te Hallum,
gemeente Ferwerderadiel (Fr.)

ARC-Rapporten 2010-162
ARC-Projectcode 2010/255

Opdrachtgever
Dhr. J.A. Wassenaar
Bevoegd gezag
Provincie Fryslân, dr. G. de Langen
Beheer en plaats van documentatie
Archaeological Research & Consultancy

Archisnummer archeologische begeleiding
41320

Tekst
G.M.A. Bergsma en S.J. Tuinstra
Afbeeldingen
S.J. Tuinstra
Redactie
N. van Malssen en K. Otten

Status
definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 10 februari 2011

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

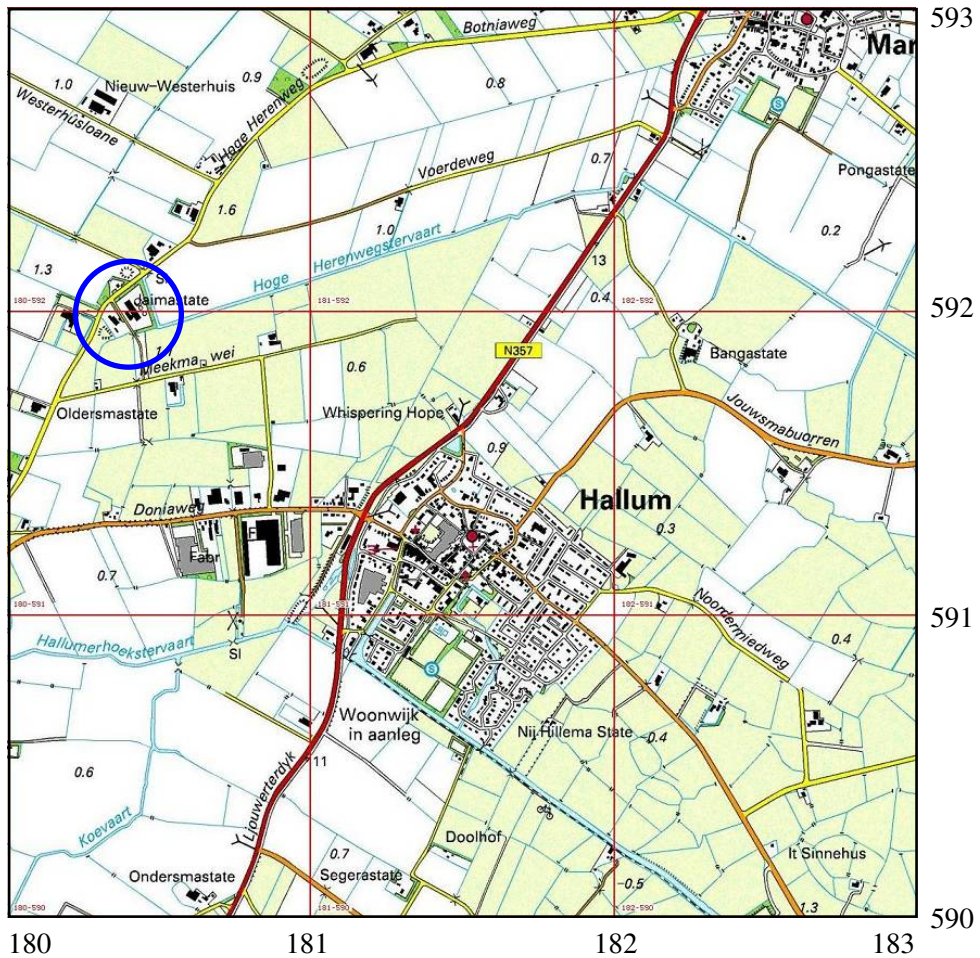
Projectnaam	Hoge Herenweg 2, Hallum
Projectcode	2010/255
Archisnummer	41320
Beheer en plaats van documentatie	Archaeological Research & Consultancy
Projectleider	S.J. Tuinstra
Contact	050-3687100, s.tuinstra@arcbv.nl
Opdrachtgever	Dhr. J.A. Wassenaar
Contact	0518-431425
Bevoegd gezag	Provincie Fryslân, dr. G. de Langen
Contact	058-2925487, vsmp@fryslan.nl

Locatiegegevens

Toponiem	Hoge Herenweg 2
Plaats	Hallum
Gemeente	Ferwerderadiel
Provincie	Fryslân
Kaartblad	6A
RD-coördinaten	NW: 180.371/591.935 NO: 180.409/591.938 ZO: 180.408/591.932 ZW: 180.360/591.911
Oppervlakte	600 m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

Geologie	Zeeklei
Geomorfologie	Oeverwal of kwelderrug
Bodem	Kwelder; zandige klei
Historische situatie	State-terrein, Jaimastate
Archeologische verwachting	Bewoningsresten Jaimastate

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie (omcirkeld) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

De aanleiding voor een archeologische begeleiding zijn nieuwbouwplannen bij het bedrijf V.O.F. Wassenaar-Hannema aan de Hoge Herenweg 2 te Hallum. De werkzaamheden hiervoor gaan gepaard met bodemversturende ingrepen. Eerder archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat een deel van de nieuwbouwlocatie zich op een archeologisch monument, een stateterrein (AMK-terrein 9293), bevindt (De Roller 2007). Dhr. J.A. Wassenaar, eigenaar van het perceel, heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) opdracht verleend voor het uitvoeren van een archeologische begeleiding. Het onderzoek is uitgevoerd op 20 april 2010. De projectleiding was in handen van drs. S.J. Tuinstra. De veldtechniek werd verzorgd door mw. drs. G.M.A. Bergsma. Voor de metaaldetectie is de lokale amateurvereniging ingeschakeld, waarbij dhr. H. Kloosterman de metaaldetectie heeft uitgevoerd. Het onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).¹

1.2 Doel van het onderzoek

Het doel van een archeologische begeleiding is het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden die van belang is voor kennisvorming over het verleden. Daarmee is het doel van de archeologische begeleiding gelijk aan het doel van een opgraving (zie KNA 3.1, protocol opgraven). In het Programma van Eisen, dat is opgesteld door G.M.A. Bergsma (ARC bv), zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

AMK-terrein 9293:

- 1 *Is de grens van het middeleeuwse stateterrein en het eventuele daarmee gemoeide erf te bepalen?*
- 2 *is er een onderscheid te maken tussen bewoning in de Volle Middeleeuwen en latere bewoning van de state en het erf?*
- 3 *Is de huidige sloot te relateren aan de gracht van de state en heeft de sloot een voorganger?*
- 4 *Is er een reconstructie mogelijk van de omgrachting van het stateterrein?*
- 5 *Is er op het stateterrein daadwerkelijk sprake van een ophogingslaag?*
- 6 *Bevinden zich onder de ophogingslaag ook resten uit vroegere perioden?*
- 7 *Zo ja, wat is de precieze aard en omvang van de activiteit op deze locatie?*
- 8 *Hoe verhoudt de ophoging van het terrein zich tot de directe omgeving; is er ook sprake van off-site activiteiten rond het (state)terrein?*
- 9 *Zijn er aanwijzingen voor de economie van de state en het eventuele omliggende erf in de verschillende perioden?*

Onderzoeksgebied direct aansluitend ten zuiden van de state:

¹De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

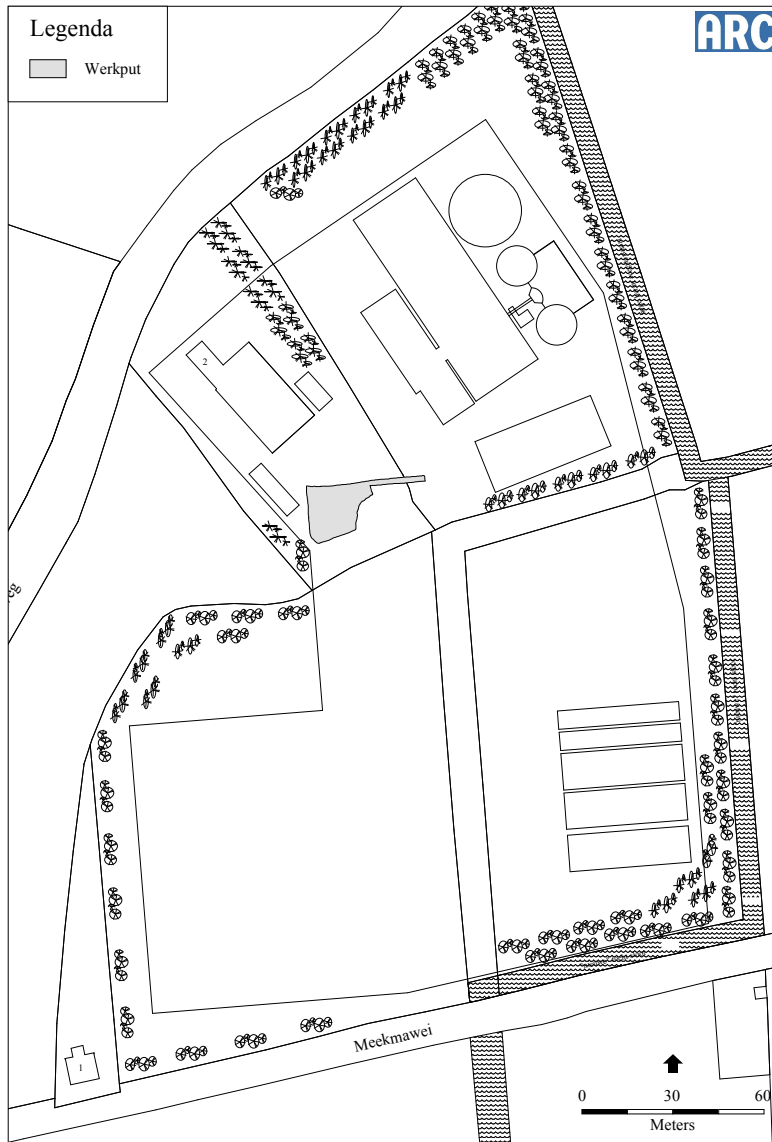
- 1 *Bevinden er zich op dit terrein archeologische resten die in verband kunnen worden gebracht met de middeleeuwse- /vroeg Nieuwetijd-bewoning?*
- 2 *Zijn er op deze locatie andere of oudere archeologische indicatoren aanwezig?*
- 3 *Zo ja, wat is daarvan de precieze aard en datering?*

1.3 Onderzoeksgeschiedenis

In 2007 heeft ARC bv in opdracht van dhr. J.A. Wassenaar een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van een bureau-onderzoek en boringen uitgevoerd (De Roller 2007). Uit dit onderzoek kwam naar voren dat er daadwerkelijk resten van de Jaimastate aanwezig zijn.

1.4 Werkwijze

Tijdens een archeologische begeleiding houdt de archeoloog toezicht op de werkzaamheden en let er voornamelijk op dat er geen archeologische resten worden verstoord. Mochten er toch resten verstoord dreigen te worden, dan krijgt de archeoloog de tijd en de ruimte om de archeologische resten te documenteren en veilig te stellen. De archeoloog voert de regie over het tempo van de werkzaamheden en de te ontgraven niveaus, tot op de te ontgraven diepte. Het sporenvlak is gedocumenteerd door middel van analoge tekening (schaal 1:50) en fotografie. De relevante profielen zijn, ten behoeve van bestudering van de bodemopbouw, gefotografeerd. Daar waar mogelijk zijn vondsten per grondspoor of laag verzameld. Om de omvang van aangetroffen sporen te bepalen, en om eventueel vondstmateriaal te verzamelen, is de werkput aan de westkant tot in de natuurlijke ondergrond verdiept.

Afbeelding 2. Ligging van de werkput. Kaart: B. Schomaker

2 Resultaten

Tijdens de archeologische begeleiding is er in één werkput één vlakniveau aangelegd. De te ontgraven diepte reikte tot in de natuurlijke ondergrond en ligt 1 tot 1,5 m –mv. In het vlak zijn archeologische sporen aangetroffen en zijn vondsten gedaan.

2.1 Sporen en structuren

In het sporenvak is één duidelijk archeologisch spoor naar voren gekomen. Dit betreft een min of meer diagonaal over het vlak lopend spoor van een opgevulde sloot (spoor 3 & 4, afb. 5). Deze sloot was gevuld met klei en puin van kloostermoppen. In de zuidrand van de sloot bevond zich een ondiepe uitgestrekte vlek (spoor 2) met daarin een aardewerkconcentratie op de rand van de sloot (zie paragraaf 2.2). De aangetroffen sloot is te relateren aan het stateterrein. De opgevulde sloot is ingegraven tot in de natuurlijke ondergrond (afb. 4). Aan de zuidkant van de onderzoekslocatie is een mogelijke insteek van een latere gracht aangetroffen (spoor 10). Overige sporen zijn grondvlekken en -lagen en een recentelijk paalgat (spoor 9). Het terrein is deels verstoord door een ingegraven olietank en in het oosten een recent gedempte sloot, onderdeel van de voormalige omgrachting aan de oostzijde van het terrein.

2.2 Aardewerk

mw. drs. K.L.B. Bosma

Tijdens het onderzoek is een kleine hoeveelheid aardewerk geborgen. Het betreft in totaal 24 fragmenten met een gewicht van 927 gram. De scherven vertegenwoordigen vier individuele potten, waarbij het uitsluitend gaat om lokaal vervaardigd kogelpotaardewerk. Al het aangetroffen aardewerk is goed geconserveerd. De rand van de grote kogelpot is vierkant gefacetteerd, hetgeen een datering van dit kleine aardewerkcomplex in de 13e eeuw waarschijnlijk maakt (Verhoeven 1998, p. 156).

Eén randfragment is afkomstig van een grote kogelpot (halsdiameter 18 cm), met een gereduceerd donkergrijs baksel en een licht oranjebruin geoxideerd oppervlak. Het baksel is vrij hard en gemagerd met matig grof steengruis. Naast deze relatief grote pot zijn 15 fragmenten afkomstig van een veel kleinere kogelpot (halsdiameter 7 cm) met een ronde rand. Dit potje heeft ook een gereduceerd baksel met een geoxideerd oppervlak. Het is echter zachter dan de grotere pot en gemagerd met fijn zand en een beetje potgruis. Op de buitenzijde zijn duidelijke sporen van roet en aanwoeksel aanwezig.

De overige fragmenten zijn afkomstig van twee bakpannen, waarvan één een vergelijkbaar baksel heeft als de grote kogelpot. Deze bakpan heeft een binnendia-

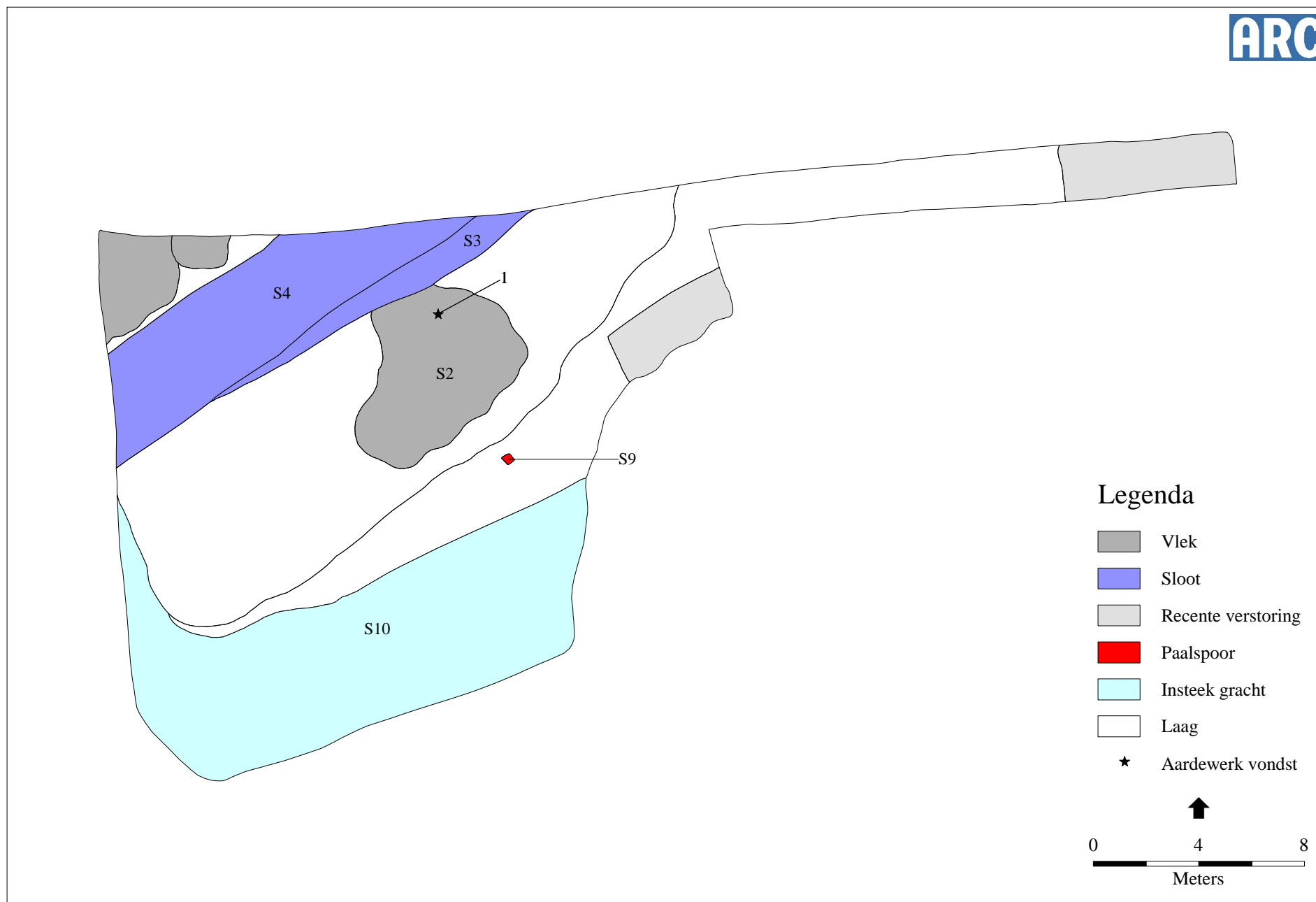

Afbeelding 3. Uitsnede uit de kadastrale minuut van ca. 1832. Bron: www.dewoonomgeving.nl.

Afbeelding 4. Detail westprofiel met daarin de ingegraven sloot opgevuld met klei en kloostermoppuin. Foto: S.J. Tuinstra.

meter van 13 cm en is vrij compleet; de volledige steel is nog aanwezig en het deel van de vorm dat ontbreekt is vermoedelijk tijdens de opgraving niet meegenomen, aangezien de breuken allemaal vers zijn. Vermoedelijk is deze bakpan dus nagenoeg compleet in het bodemarchief terecht gekomen. De buitenzijde laat roetsporen zien. De andere bakpan is zachter gebakken en gemagerd met middelgrof zand en een grote hoeveelheid potgruis. Deze bakpan is minder compleet, want hiervan resteert slechts een deel van de rand en het potlichaam. De steel ontbreekt, wel is nog een klein stukje van de steelaanzet aanwezig. Op zowel de buiten- als binnenzijde zijn kooksporen aanwezig in de vorm van roet en aankeksel.

Afbeelding 5. Overzicht van de aangetroffen sporen. Kaart: B. Schomaker.

3 Conclusies

Op basis van de resultaten van de archeologische begeleiding (sporen, structuren en vondstmateriaal) zijn de onderzoeksvragen uit het PvE als volgt te beantwoorden.

AMK-terrein 9293:

- 1 *Is de grens van het middeleeuwse stateterrein en het eventuele daarmee gemoeide erf te bepalen?*

Naar aanleiding van de aangetroffen sporen is de grens van het middeleeuwse stateterrein min of meer te bepalen. Het bij de begeleiding onderzochte terrein bevindt zich op het erf, in de zuidrand van het stinsterrein. De gevonden sloot loopt parallel aan de vermoedelijke gracht van het stinsterrein zoals beschreven in de eerdere rapportage (zie De Roller (2007) en afb. 3). De aangetroffen sloot is waarschijnlijk een voorloper van de gracht om het stateterrein welke op historisch kaartmateriaal zichtbaar is.

- 2 *Is er een onderscheid te maken tussen bewoning in de Volle Middeleeuwen en latere bewoning van de state en het erf?*

Op basis van de huidige resultaten is het onderscheid tussen bewoning niet te maken. Echter, de bewoning in de Volle Middeleeuwen mag voornamelijk ten noorden van het huidige onderzoeksterrein verwacht worden, namelijk, onder het huidige voorhuis van de boerderij en de voortuin. In de jaren 50 van de vorige eeuw is de boerderij geheel verbouwd, waarbij kloostermop-fundamenten en grote hoeveelheden puin zijn aangetroffen.²

- 3 *Is de huidige sloot te relateren aan de gracht van de state en heeft de sloot een voorganger?*

Gezien de aangetroffen insteek van een zuidelijke sloot direct liggend aan de huidige sloot, de recent gedempte oostelijke sloot en de nu gevonden gedempte sloot kan gesteld worden dat de huidige sloten inderdaad de positie van een vroegere omgrachting markeren en dat deze een voorloper heeft gehad. In de resultaten van het eerder uitgevoerde booronderzoek wordt gesuggereerd dat de huidige sloot ten tijde van de state breder moet zijn geweest, maar dat is op basis van de huidige resultaten niet te bewijzen. De huidige sloot, direct zuidelijk aansluitend aan het onderzochte gebied is recent opnieuw aangelegd, waardoor de middeleeuwse gracht in het zuiden als zodanig niet (meer) zichtbaar is. De aangetroffen sloot in het vlak mag als een voorloper van deze latere stategracht beschouwd worden. Gezien de aard van de puinvulling en het aan de rand aangetroffen kogelpotaardewerk hebben we hier te maken met een sloot uit de Volle Middeleeuwen.

- 4 *Is er een reconstructie mogelijk van de omgrachting van het stateterrein?*

Op basis van historisch kaartmateriaal en de aangetroffen archeologische sporen is de omgrachting van het stateterrein te reconstrueren. De kadastrale minuut van ca. 1832 (afb. 3 en 6) toont duidelijk de omgrachting rond de state en geeft waarschijnlijk de laatmiddeleeuwse situatie weer. Deze ligt direct aan en parallel aan de aangetroffen archeologische sporen die bij het onderzoek zijn aangetroffen. Het is nu wel duidelijk dat de loop van de gracht (of

²Mondelinge mededeling dhr. J.A. Wassenaar.

meerdere grachten in verschillende perioden) weinig opzienbare veranderingen heeft ondergaan. In de Late Middeleeuwen is het stateterrein iets naar het zuiden toe uitgebreid, waarbij de zuidelijke gracht, de genoemde sloot, uit de Volle Middeleeuwen is gedempt. Op basis van het huidige onderzoek is echter niet af te leiden of de andere delen van de aanwezige omgrachting nog de situatie uit de Volle Middeleeuwen vertegenwoordigen of ook zijn verlegd. Gezien de vulling met veel kloostermoppuin van het aangetroffen grachtdeel, kan voorzichtig worden gesteld dat er ook veranderingen aan de state zelf hebben plaatsgevonden.

- 5 *Is er op het stateterrein daadwerkelijk sprake van een ophogingslaag?*
De in het booronderzoek genoemde ophogingslaag is ten noorden van de aangetroffen sloot, aan de westkant van het onderzoeksterrein, aangetroffen. Deze ophogingslaag is overigens geen directe aanwijzing voor een daadwerkelijk podium.
- 6 *Bevinden zich onder de ophogingslaag ook resten uit vroegere perioden?*
De ophogingslaag is op de natuurlijke ondergrond opgeworpen en wordt doorsneden door de aangetroffen sloot. Derhalve zijn er geen aanwijzingen voor resten uit vroegere perioden onder de ophogingslaag aangetroffen.
- 7 *Zo ja, wat is de precieze aard en omvang van de activiteit op deze locatie?*
Aangezien er geen resten uit vroegere perioden zijn aangetroffen, kan deze vraag niet worden beantwoord.
- 8 *Hoe verhoudt de ophoging van het terrein zich tot de directe omgeving; is er ook sprake van off-site activiteiten rond het (state)terrein?*
De aangetroffen ophogingslaag kan gerelateerd zijn aan de bewoningsfase van het stinsterrein. De onderzoekslocatie ligt aan de rand van het onderzoeksterrein, waarbij de daadwerkelijke bewoning hier ten noorden van heeft plaatsgevonden. Sporen van bebouwing zijn tijdens dit onderzoek niet aangetroffen. Deze mogen eerder verwacht worden onder de voortuin en het voorhuis van de huidige boerderij. Het onderzoek heeft geen aanwijzingen voor off-site activiteiten laten zien. Daarnaast zijn er ten zuiden van de aangetroffen sloot nauwelijks archeologische vondsten gedaan, wat tevens weinig off-site activiteiten suggereert.
- 9 *Zijn er aanwijzingen voor de economie van de state en het eventuele omliggende erf in de verschillende perioden?*
Het archeologisch onderzoek heeft geen aanwijzing gegeven voor de economie van de state.

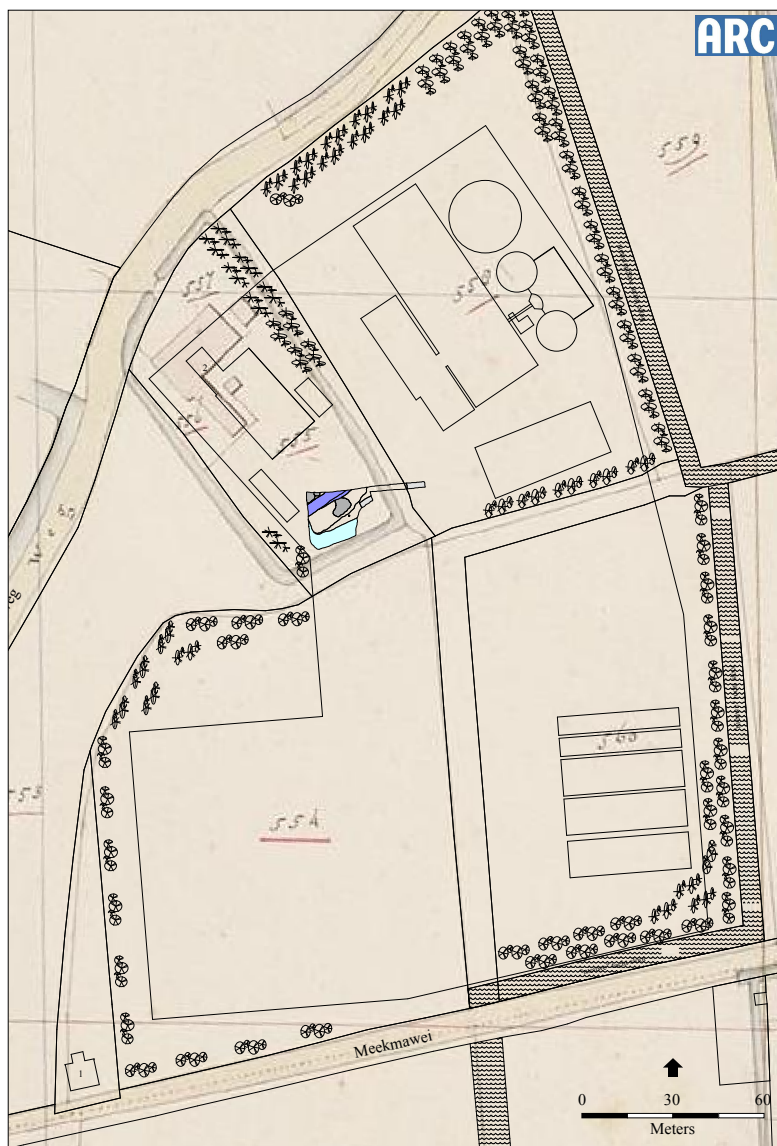
Onderzoeksgebied direct aansluitend ten zuiden van de state:

- 1 *Bevinden er zich op dit terrein archeologische resten die in verband kunnen worden gebracht met de middeleeuwse- / vroege Nieuwetijd-bewoning?*
Dit gedeelte is tot op heden, vanwege het feit dat er nog geen bouwactiviteiten zijn, niet onderzocht. Maar, gezien de zeer weinig vondsten en geringe archeologische sporen mag verwacht worden dat er zich op deze locatie zeer weinig tot geen archeologische indicatoren aanwezig zijn.
- 2 *Zijn er op deze locatie andere of oudere archeologische indicatoren aanwezig?*

Er is geen antwoord op deze vraag mogelijk.

3 *Zo ja, wat is daarvan de precieze aard en datering?*

Er is geen antwoord op deze vraag mogelijk.

Afbeelding 6. De huidige topografie geprojecteerd op die van ca. 1832 met daarin de werkput en de aangetroffen archeologische sporen. Kaart: B. Schomaker

4 Samenvatting

Op 20 april 2010 heeft een archeologische begeleiding plaatsgevonden aan de Hoge Herenweg 2 te Hallum. De aanleiding voor dit onderzoek is de geplande nieuwbouw op het terrein. De nieuwbouw zal voor een deel in de randzone van een archeologisch monument (AMK-terrein 9293) plaatsvinden. De begeleiding heeft voornamelijk een middeleeuwse sloot laten zien die te relateren is aan het stateterrein. In de rand van de sloot is een vlek met daarin kogelpotaardewerk aangetroffen. Dit aardewerk wordt in de 13e – 14e eeuw gedateerd. Gezien de datering van de sloot kan deze als een voorloper van de omgrachting van het stinsterrein worden gezien. De gracht is later naar het zuiden verplaatst, waarbij het stateterrein werd vergroot. Tijdens het onderzoek zijn geen sporen van bebouwing aangetroffen. Deze mogen verwacht worden onder het voorhuis en de voortuin van de huidige boerderij. Ten zuiden van de sloot zijn geen archeologische indicatoren te verwachten, waardoor de grens van het stinsterrein op de onderzoeklocatie gezocht kan worden.

Literatuur

Roller, G.J. de, 2007. *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van een bureau-onderzoek en boringen nabij de Jaimastate, aan de Hoge Herenweg te Hallum, gemeente Ferwerderadiel (Fr).* Groningen (ARC-Rapporten 2007-41).

Verhoeven, A.A.A., 1998. *Middeleeuws gebruiksaardewerk in Nederland (8ste–13de eeuw).* Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 3).